
КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

УДК 378.04:8

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312078>

ORCID 0000-0002-1508-7984

ORCID 0009-0002-6317-2777

ЕТИКО-АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ

Рената Винничук,

докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри культурології;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри культурології;
головна редакторка журналу
«Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті досліджено актуальну науково-емпіричну проблему професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі у вітчизняних університетах на основі культурологічно-особистісної та інтеграційної парадигм із долученням методолого-технологічного інструментарію історико-педагогічних і сучасних наукових підходів.

Узагальнено моделі та чинники підготовки магістрів гуманітарної галузі в університетах упродовж усього періоду існування цих інституцій; представлено концепцію і контекстно-професійну модель системи такої підготовки на аксіологічних засадах. Як результат поетапного з'ясування передумов і чинників ціннісного виміру гуманітарної освіти магістрів у різних моделях європейських університетів за період із часу їх виникнення (нижня межа дослідження – к. IX ст.) до сучасності (поч. XXI ст.) уточнено сутність поняття «аксіосфера майбутніх магістрів гуманітарної галузі» (сукупність цінностей особистості фахівців, що визначають їхню активність у навчанні й науково-дослідницькій діяльності та ставлення до світу й власного самопізнання в обраній галузі й спеціальності), засобами аналітичного та методичного інструментарію історико-педагогічних загальнонаукових і спеціальних педагогічних підходів; пояснено необхідність розроблення і впровадження у практику навчальної та науково-дослідницької діяльності сучасних університетів контекстно-професійної моделі системи підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах. Актуалізовано технологічно-методичний супровід пропонованої моделі.

Доведено, що тенденції інтернаціоналізації, інтенсифікації, поглиблення міжнародного співробітництва, побудови контекстно зорієнтованого середовища підготовки магістрів гуманітарної галузі в сучасних університетах на засадах інтеграційної освітньої парадигми сприяють потужному оновленню процесів викладання, досліджень та надання освітніх послуг; значущими в міжпредметному науковому дискурсі (філософії освіти, соціології, психології, педагогіці та науках про освіту, ін.) визначено цінності мультикультурності особистості здобувачів вищої освіти (розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін).

Проведено висновок стосовно того, що основними результатами дослідження доцільно послуговуватися для подальшого розвитку системи професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі (істориків, філософів, релігієзнавців, культурологів, філологів) на аксіологічних засадах в українських університетах.

Ключові слова: *етико-аксіологічні засади, магістри гуманітарної галузі, система підготовки, контекстно-професійна модель підготовки, етапи розвитку підготовки магістрів, історичні моделі університету.*

Постановка проблеми. Інтерес до проблематики фахової підготовки магістрів гуманітарних спеціальностей в університетах сьогодні пояснюється низкою соціокультурних чинників, зокрема – сучасним станом українського суспільства, коли в умовах існування потреби його оздоровлення й відродження, консолідування в обставинах воєнних дій на території країни відбувається не лише пошук нових, а й захист традиційних цивілізаційних орієнтирів розвитку людства. Метою діяльності закладів вищої освіти нині є підготовка фахівців вищої кваліфікації через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: ідеалів добра, правди, справедливості, совісті, людської гідності, реалізації місії українського національно-патріотичного виховання шляхом прищеплення молодій людині відданості цим ідеалам та цінностям. Важливим завданням вищої гуманітарної освіти нині також стає формування моральної готовності боротися зі злом, захищати Батьківщину, з цих позицій оцінювати свої вчинки, шанобливо ставитися до національних та міжкультурних вартостей, наполегливо оволодівати ціннісними основами гуманітарної галузі, до якої визначено покликання. Зазначене зумовлює необхідність вагомого сутнісного оновлення університетської гуманітарної освіти, яка має органічно поєднувати різнопланові соціально й особистісно відповідні професійні контексти, інтегрувати традиційні історичні надбання та виклики сьогодення.

Усією сукупністю нормативно-правових освітніх документів (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», положення Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти) передбачено, що період підготовки в університеті – один із найвідповідальніших періодів становлення особистості, її морального, духовного, компетентісного вдосконалення, що забезпечує розуміння сенсу життя і його цілей, формування у фахівця власних переконань, вміння самостійно будувати життєвий шлях, доцільно визначати й застосовувати технології саморозвитку. Підґрунтям цих процесів учені розглядають глибоке усвідомлення й використання загальнолюдських і професійних цінностей як основних орієнтирів життя молоді людини, особливо на відповідальному етапі опанування магістерського рівня вищої освіти. Отже, проблема аксіологічних засад професійної гуманітарної освіти сьогодні постає досить гостро, адже відповідальне формування аксіосфери гуманітаріїв, їхнього професіоналізму, вагомо впливає на людський потенціал нації загалом та на індивідуальну долю кожного здобувача вищої освіти зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій. У процесі аналізу джерельної бази з проблеми стає зрозумілим, що питання підготовки мислителів-гуманітаріїв здавна є предметом зацікавлення вчених у різних наукових сферах: філософії, педагогіці, психології, соціології, культурології, етнології, етиці, естетиці тощо. При системному опрацюванні проблематики дослідження застосовано філософські концепти наукового пошуку (Аристотель, Г. Гегель, Б. Кедров та ін.); методологію системно-структурного аналізу (І. Блауберг, Д. Гвішиані, В. Гиг, Дж. Кларк, Г. Щедровицький та ін.), наукові позиції синергетики (М. Качуровський, І. Пригожин, Г. Хакен) в їх адаптації до розгляду освітніх явищ; філософії культури та гуманітарних знань (М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер, Л. Губерський, П. Гуревич, М. Дяченко, М. Каган, Й. Кант, Л. Коган, Е. Маркарян, А. Моль, Х. Ортега-і-Гасет, М. Хайдегер та ін.); класичні позиції педагогічної думки (П. Каптерев, Я. А. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський); гуманізаційні та культурологічні засади розбудови

освіти сьогодення (Ш. Амонашвілі, І. Аносов, Г. Балл, Г. Васянович, Г. Ващенко, О. Олексюк, Р. Позинкевич, А. Флієр та ін.). У філософії структуру цінностей вивчали В. Баришков, А. Здравомислов, М. Каган, О. Титаренко, В. Ядов, механізми формування – Л. Архангельський, В. Водзинська, В. Панпурін та ін.; етико-естетичний аналіз цінностей проводили В. Тугаринов, О. Дробницький, Л. Столович; розуміння цінностей як соціокультурних феноменів розвивали М. Яницький, М. Розов, Г. Вижлецов та ін.; значної уваги етико-аксіологічній проблематиці і кризам сучасного суспільства надавали соціологи В. Бех, Л. Бляхман, А. Вардомацький, Є. Головаха, А. Ручка, О. Шкаратан та ін.; питаннями методології цінностей особистості займалися психологи Д. Леонт'єв, В. Занков, О. Капцов, В. Карандашев, Т. Корнілова, О. Старовойтенко та ін.; В. Ядовим розглянуто структуру аксіосфери особистості як предмета наукового пізнання.

Системний міждисциплінарний аналіз наукової літератури уможливив висновок, що проблема організації процесу підготовки фахівців на етико-аксіологічних засадах належить до актуальних проблем сучасної педагогіки та наук про освіту.

Мета статті полягає в цілісному узагальненні етико-аксіологічного аспекту підготовки магістрів гуманітарної галузі в університетах упродовж усього періоду існування цих освітніх інституцій та в пропозиції авторської концепції і контекстно-професійної моделі системи такої підготовки в сучасних соціокультурних умовах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження генези ціннісних основ університетської гуманітарної освіти в період від її зародження (IX ст.) до початку XXI ст. та оновлення підходів і вимог до підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах у вітчизняних університетах зумовлену динамічними процесами реформування системи освіти України, її входженням до європейського освітнього простору, впливом освітніх інновацій XXI ст. привело до усвідомлення, що вагомого значення нині набувають загальнолюдські та гуманітарно-професійні цінності й засновані на них освітні ресурси, які забезпечують якість процесу підготовки магістрів як фахівців вищої кваліфікації, формування індивідуальної освітньої траєкторії кожного здобувача, збільшують мотивацію до опанування професією на засадах саморозвитку особистості (Руденко, Руденко, Ревуцька, 2015).

Основні концептуальні положення визначають стратегію і тактику реалізації наукової проблеми обґрунтування історико-педагогічних аспектів і розробки контекстно-професійної моделі системи підготовки магістрів гуманітарної галузі. Статусу глобальної соціокультурної парадигми в дослідженні набуває культурологічно-особистісна парадигма «людини культури», а визначальної освітньої концепції – інтеграція ідей розвитку світогляду, етичних норм, професійної культури та потенціалу самоздійснення магістрів гуманітарної галузі у процесі фахової підготовки на третьому освітньому рівні.

Історико-ретроспективний аналіз етико-аксіологічних засад освіти магістрів уможливив розуміння того, що головну роль у розвитку сучасної вищої освіти традиційно відіграють університети (університетські комплекси); історично як організація, що виникла у IX-XII століттях, вони є осередками наукового прогресу, центрами безперервної інтелектуальної діяльності, високого рівня гуманітарної освіти, які готують відомих мислителів і вчених, продукують нові ідеї. Систематизація культурно-історичних цінностей університетської гуманітарної освіти з урахуванням критеріїв (соціальної й освітньої сутності цінностей; суспільної мети (місії) університету в певний період розвитку людства; панівних гуманітарних цінностей, заснованих на взаємному поєднанні ідей навчання, досліджень, розвитку вільної особистості магістра) дозволила виокремити структуру етапів розвитку ідеї університету на гуманітарно-аксіологічних засадах у період із IX до початку XXI ст. На теологічному, схоластичному (IX-XI ст.) і корпоративному, світському (XII-XIII ст.) етапах, коли середньовічні університети розвивалися під впливом Християнської церкви та Біблії, яка надавала своїм послідовникам низку вихідних догм, що

потребували тлумачень, магістр як освічена людина мав розуміти, у що він вірить, а також застосовувати отримані знання при вирішенні життєвих і суспільних проблем. Це спричинило важливе явище – вищу освіту європейського зразка, яка забезпечила потребу в соціальному механізмі збереження, систематизації та передачі надбань християнської науки наступним поколінням; головною метою університетів тогочасного суспільства була освіченість священнослужителів та соціальної еліти. Найдавніші європейські університети: Італії (Салермо і Болонья); Паризький та інші французькі університети; університети Англії та Іспанії; Празький Карлів (Чехія втілила цю ідею в Центральній Європі); німецькі університети у Відні (1365), в Ерфурті (1379), в Гейдельберзі (1385), в Кельні (1388); шотландські університети (Св. Андрія в Глазго і в Ебердині); університети в Копенгагені й Упсалі стали потужними центрами релігійної та світської гуманітарної науки, гуртували довкола себе спільноти викладачів і студентів на засадах відповідних цінностей.

В епоху Відродження термін «університет» отримав натурфілософське, гуманістичне значення; кожен факультет присвоював свої власні вчені ступені, планував лекції і вирішував інші формальності; ступінь доктора або магістра відповідав званню «майстер»; учений ступінь не лише свідчив про виконану роботу, але й був сертифікатом, що давав його власникові право на читання лекцій і викладання; звання магістра (*magister*), доктора (*dominus*) і професора (*scholasticus*) були синонімами. Антропоцентричний світогляд епохи Відродження метафізику змінив натурфілософією та гуманізмом, а вже з XV-XVII ст. університети, відомі в сучасній науковій традиції як «класичні», переважно мали чотири факультети (вільних мистецтв, медицини, права, теології), в яких ліберальна освіта, базуючись на вивченні «семи вільних мистецтв» – тривіуму (риторика, граматики, логіки) і квадріуму (арифметика, геометрія, астрономія, теорія музики), відповідала цінностям виховання вільної особистості (моральної, добродійної, самостійної в судженнях). Європейські університети поступово стають автономними, незалежними, вища освіта набуває світського характеру; виникає професійна спеціалізація навчальних закладів, у них розвивається особливий спосіб життя, в якому панували освітні цінності прагнення до знань, дослідницького пошуку, спілкування, доповнені відповідними етичними нормами – гуманності, відповідальності, академічної добродійності (Бобрицька, 2011).

З початком Нового часу (XIX-XX ст.), коли прихованою метою освіти в індустріальному суспільстві стало перетворення людей на керовану масу уніфікованих спеціалістів зі стандартизованими знаннями, класичний багатомодельний університет став більше навчальним та підприємницьким, ніж науковим центром, реорганізувався у природничо-науковий університет учених та інженерів. Світовий досвід продемонстрував тенденцію до зближення в структурі університету навчального й наукового процесів; основними засадами «академічних свобод» професорів та студентів стали «свобода викладання та навчання», тобто, можливість для професорів самостійно будувати зміст своїх курсів у рамках зазначеного предмету, а для студентів – вільно обирати дисципліни, які вивчаються. Заклади продовжували залишатися центрами гуманітарної науки, для якої не існувало ніяких заборонених думок, а тільки одна норма: виправдати істину своєї теорії перед розумом та фактами. Автор однієї з відомих моделей Дж. Ньюмен переконував: університети мають бути незалежними від плинного волевиявлення і міркувань практичної вигоди; їхня висока місія полягає в наданні гуманітарного знання, освоєнні досягнень культури, розвиткові інтелекту й духовності, що мають розглядатися як кінцева мета й цінність університетської освіти, а ідеали освіченості та інтелектуальної культури концентровано представлені в якостях магістрів як випускників (Філіпенко, 2011).

Створені на етико-аксіологічних засадах моделі європейської й північноамериканської освіти (Гумбольдтівський «дослідницький університет»; британська модель інтернатного типу з неформальним спілкуванням студентів і

викладачів у вигляді тьюторських занять, французька модель «великих шкіл», де високоосвічені професійні кадри вважаються суперелітою, але не передбачено дослідницької діяльності; чиказька модель Хатчинса, яка реалізує програму з яскраво вираженою гуманітарною спрямованістю), сучасні заклади освіти визначаючи характер суспільних відносин і впливаючи на соціальне замовлення, забезпечують формування цілей, цінностей та ідеалів вищої освіти й відповідно – її змісту, враховуючи раціональність як спосіб входження людини у світ, якому передуює робота в мисленнєвому, ідеальному плані, спрямована на визначення ціннісних орієнтацій, доцільності, індивідуальної користі, суспільного значення отриманої кваліфікації (Фурман, 2016).

Основними ознаками сучасної університетської гуманітарної освіти на засадах феноменологічного підходу українські вчені В. Андрущенко, О. Власова, О. Базалук, В. Лутай, С. Пальчевський, С. Сисоєва, Н. Юхименко та ін. виокремлюють: формування компетентної особистості як доміанти визначення освітньої мети, розвиток духовності, суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками освітнього процесу, гуманізацію та гуманітаризацію освіти як основу змістового реформування її системи, вплив державно-громадського управління, реалізацію етико-аксіологічного принципу «здобувач освіти – об'єкт педагогічних впливів та суб'єкт власного розвитку» (Сисоєва, 2006).

Дані наукометричного аналізу міжгалузевого дискурсу провідних понять свідчать, що поняттям цінності, хоча й поясненим переважно чинниками зовнішнього середовища, здавна оперує біологія, котра враховує здатність людини диференціювати оточуючі умови за критерієм їх корисності й шкідливості, систематичну оцінку «вигідності» (зручність, комфортність, потрібність) компонентів середовища і власних дій; кібернетика класифікує події, ситуації, повідомлення за їхньою вартістю. В межах філософської думки поняття «цінність» набуло розвитку в період формування наукової картини світу в XVII-XVIII століттях, коли відбулося виникнення спеціальної галузі філософської науки – аксіології, яка досліджує природу цінностей, їх місце в реальності, структуру ціннісного світу, розглядає взаємозв'язки різних видів цінностей між собою, вивчає їх віддзеркалення в структурі особистості. Культурологія аксіологічний компонент разом із нормами й ідеалами вважає найважливішими компонентами людської духовної культури, вкоріненим в екзистенційній активності суб'єкта діяльності та культурній творчості, в діалозі людини з іншими людьми. Обговорення систем цінностей було предметом уваги вчених у різні часи та в різних галузях знань; класики німецької філософії (Р. Лотце, Гегель, І. Кант, В. Вільдебранд, Г. Рікерт та ін. увели категорію «цінність» до термінологічного наукового обігу, вважали, що цінності самі по собі не мають буття, у них присутня тільки значущість, пов'язана з людиною як розумною істотою, що об'єкти таких понять, як свобода, справедливість, добро реально не існують, проте існує свідомо можливість їхньої наявності в практичних цілях; поширили теорію цінностей і на сферу культури, визначивши вартості (абсолютні оцінки) як предмет філософських досліджень; досліджували людську свідомість у єдності знань, оцінки, істини й цінності (Соловійова, 2004; Ткачова, 2004).

Починаючи з XX століття, майже кожен філософський напрям, поряд із онтологією та теорією пізнання, обирає та розвиває аксіологічну традицію в руслі розуміння феномену аксіології як різноманітної сфери, яка поєднує декілька філософських дисциплін, естетику та етику, релігійні доктрини, а також гуманітарні науки й мистецтво (праці М. Шелера, Н. Гартмана, Р. Перрі та ін.); вагомим стає переконання М. Хайдегера стосовно того, що аксіологічний аспект філософії освіти пов'язаний із обґрунтуванням пріоритетних ціннісних і цільових орієнтирів освітньої діяльності. Науки про освіту трактують аксіологію як філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, етичні та психологічні цінності особистості й

суспільства, їх співвідношення зі світом реальності, зміни ціннісно-нормативної системи в процесі історичного розвитку (Черепанова, 2007).

Науково-евристичний аналіз джерел свідчить: розвиваючи теоретичні основи аксіології, вчені роблять висновки про існування цінностей в усі епохи; від часів виникнення аксіологічного напрямку в науковій думці до сучасності в межах філософських і гуманітарних учень філософи, психологи, соціологи, педагоги провідних світових університетів наповнювали власними ідеями вчення про етичні, матеріальні, культурні, духовні, національні та інші цінності, серед усієї різноманітності систем цінностей виділяючи, як основні, загальнолюдські та особистісні цінності (Сухомлинська, 1997). Водночас акцентовано той факт, що нестабільність нинішнього світу, суперечності між розвитком духовної культури та сучасною цивілізацією, надзвичайно широкий вплив засобів масової інформації ускладнюють умови передачі соціального досвіду від покоління до покоління, тому механізми передачі цінностей і досвіду освітніми засобами є ще не досить вивченими й відпрацьованими. У контексті зазначеного суперечливість ситуації, яка склалася, пояснюють певними недоліками зв'язків поколінь; розбалансованістю систем цінностей. Завданням сучасного університету вчені й педагоги-практики вважають усунення низки суперечностей у ціннісних орієнтаціях здобувачів вищої освіти, формування стійкого інтересу до тих цінностей їхнього майбутнього, що несуть у собі гуманістичний та гуманітарний зміст професійної діяльності. Основою підготовки магістрів як фахівців вищої кваліфікації має стати єдність особистісного і професійного розвитку, здатність особистості створювати, транслювати й розвивати систему власних та соціально й галузево адекватних цінностей (Винничук, 2016; 2019).

У зв'язку із зазначеним відбувається посилення уваги соціуму до якості магістерської підготовки, її переростання в тенденцію сучасних освітніх систем зумовлюється тим, що на освітньому ступені магістра найбільшою мірою виявляються сутнісні характеристики вищої освіти (викладання, дослідження і працевлаштування) у їхній єдності. Порівняльний аналіз освітньо-професійних програм підготовки магістрів гуманітарної галузі у вітчизняних і зарубіжних університетах свідчить, що, на думку роботодавців, найбільш затребуваними етико-аксіологічними якостями фахівців вищої кваліфікації сьогодні є: готовність і здатність приймати швидкі й нестандартні рішення; професійна мобільність і самостійність; вміння реагувати на неочікувані ситуації; здатність швидко адаптуватися до нових соціально-економічних умов; готовність змінювати плани, способи розв'язання завдань під впливом зовнішніх факторів; високий рівень концентрації, розподілу і стійкості уваги; комунікативні навички й соціально-професійна відповідальність; здатність приймати і впроваджувати нове на практиці. Це передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, опанування загальних засад методології наукової та професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру в контекстах соціально-значущої гуманітарної професійної діяльності.

Термінологічний та генетичний аналіз науково-педагогічної літератури переконує: гуманітарні науки традиційно вважають тією галуззю досліджень, предметом якої є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота та все нею створене, причому не лише знаряддя праці, житла, речі побутового вжитку, мистецькі твори, а й уявлення, вірування, ідеї пізнавального змісту, звичаї та способи життя, суспільні й політичні установки тощо; термін «гуманітарні науки» має смисловий відтінок, джерела якого закорінені в європейській освітній традиції, що на перше місце ставила вивчення мов, літератури та мистецтва; у новітньому дискурсі гуманітарні науки – це дослідження з літературознавства, мистецтвознавства, культурології, релігієзнавства, філософії, історії. Універсалізація цінностей (глобалізація) не веде до нівелювання культурної різноманітності світу, тому гуманітарні науки своїм завданням мають

визнання всезагальних засадничих цінностей шляхом міжкультурного та міжцивілізаційного діалогу (Винничук, 2019).

Системно-структурний аналіз аспектів вітчизняного й зарубіжного досвіду в рамках проблеми дослідження вказує, що магістр-гуманітарій має розрізняти, в яких аспектах його діяльність є ціннісно нейтральною, а в яких, коли він створює ціннісно навантажені ідеї, поняття чи теорії, має брати на себе відповідальність за виправдання етико-аксіологічних орієнтацій під кутом зору обґрунтування кращих із них та відповідних життєвим перспективам особистостей, націй, цивілізацій і людства загалом. Тому першочерговим є завдання розвивати свідоме ставлення майбутніх магістрів гуманітарної галузі до вибору й усвідомлення ціннісних орієнтацій, звідси – спрямованість гуманітарного знання у процесі фахової підготовки на обґрунтування та захист як тих засадничих цінностей, що мають перспективу стати вселюдськими (універсальними, загальнокультурними), так і тих, що є важливими для збереження самобутніх культур, культурної різноманітності людства й аксіосфери кожної особистості в житті і в професії.

Актуалізація аксіологічних основ вищої освіти – як суспільних стосовно всієї системи підготовки, так і індивідуально-особистісних у формі відповідних запитам соціуму гуманітарних цінностей – привела до необхідності з'ясування контекстно-професійних засад та побудови моделі системи підготовки магістрів гуманітарної галузі в університетах з використанням низки освітніх парадигм та інструментарію сучасних наукових підходів у єдності методолого-цільового (освітні парадигми, наукові підходи, принципи, ідеї, мета підготовки); змістово-технологічного (види і засоби інтеграції змісту освіти, технології педагогічного супроводу та методи підготовки); організаційно-діагностувального (критерії, показники і рівні сформованості аксіосфери магістрів гуманітарної галузі; діагностичні процедури і функції моніторингу) блоків. Результатом такої підготовки визначено сформовану на якісному рівні (високому – креативному, достатньому – стабільно-продуктивному, середньому – виробничому) аксіосферу магістра гуманітарної галузі у єдності її компонентів – світогляду, етичних норм, професійної культури та потенціалу само здійснення.

Системний аналіз методологічних і дидактичних надбань освіти надав змогу зафіксувати вихідні позиції у розробці моделі: в парадигмальному аспекті – співіснування різних освітніх концепцій; у змістовому – системний розвиток підготовки в контексті вищої освіти в університетах; у структурному – інтеграція навчальних дисциплін; у технологічному – застосування традиційних та інноваційних технологій професійної освіти; у організаційно-управлінському – впровадження аксіологічно зорієнтованих освітніх зразків підготовки магістрів гуманітарної галузі.

Метою моделі, відображеною в її цільовому блоці, обрано розвиток аксіосфери магістрів гуманітарної галузі як цілісної ціннісної та функціонально-компетентної якості особистості; такий розвиток розглянуто як об'єктивований динамікою поетапної інтеграції різних видів діяльності поступовий рух від репродуктивних до творчих потенціалів, зумовлений значним обсягом професійно необхідних гуманітарних знань і практичних умінь у різнопланових навчальних дисциплінах, зростаючими суспільними вимогами до аксіологічної орієнтації підготовки фахівців і необхідністю підвищення її якості засобами неперервного саморозвитку й самореалізації. Якість підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі забезпечило конструювання змісту інтегрованих модулів у напрямі мотивації розвитку аксіосфери здобувачів під час засвоєння відповідної навчальної інформації та реалізації завдань науково-дослідницької роботи (Винничук, 2013).

Історико-педагогічні наукові підходи (генетичний, герменевтичний, феноменологічний, компаративний) уможливили систематизацію етапів і моделей розвитку гуманітарних освітніх цінностей в університетах за тривалий період існування цих закладів (IX-XXI ст.) та з'ясування провідного значення освітнього рівня «магістр»

упродовж усього періоду дослідження, зокрема – в аспекті динаміки аксіологічних засад вищої освіти від богослов'я і схоластики до сучасної культуроцентричності потужних осередків досліджень та розвитку вільної особистості магістра як науковця, реформатора, компетентного фахівця в обраній галузі і спеціальності (Винничук, Кравченко, 2019).

У руслі особистісного наукового підходу враховано низку концепцій особистісно зорієнтованого навчання й виховання, розроблених у вітчизняній педагогіці (І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, М. Гузик, В. Рибалка, О. Савченко, О. Сухомлинська, І. Якиманська та ін.), які актуалізують аксіологічні основи освітньої діяльності. В основі цього підходу лежить гуманістична освітня парадигма, що кінцевою метою освіти проголошує конструювання особистістю магістра власного світу, створення умов для розвитку й функціонування його як суб'єкта освітньої та наукової діяльності, здатного до зміни самого себе; це положення стало методологічною основою понять «суб'єктно-орієнтоване» й «особистісно-орієнтоване» навчання, «суб'єктна» й «особистісно зорієнтована освіта». Саме синтез інструментів особистісного, системного і синергетичного наукових підходів забезпечив основу гармонійного поєднання функціонального і особистісного розвитку, умови якісної професійної підготовки; необхідним при цьому стало дотримання вимоги вважати критерієм якості освіти затребуваність особистісного досвіду індивіда; у процесі підготовки цю вимогу реалізували через наповнення її змісту такими видами завдань, виконання яких без залучення ціннісних, життєво-сміслових функцій здобувача вищої освіти було неможливим (Винничук, 2023).

Культурологічний науковий підхід розглядає освіту крізь призму поняття культури, тобто її розуміння як процесу, що здійснюється в культуровідповідному середовищі, усі компоненти якого сповнені людськими смислами й служать людині, котра вільно проявляє свою індивідуальність, здатна до культурного саморозвитку й самовизначення у світі соціокультурних гуманітарних цінностей. Глобальною метою вищої освіти стає людина культури – зразок особистості, ядром якої є суб'єктні властивості, що визначають міру свободи, гуманності, духовності, життєтворчості. Здобувач вищої освіти розвивається не лише як суб'єкт власної життєдіяльності, пізнання, а й як суб'єкт культури тоді, коли забезпечено культуровідповідність фахової підготовки, а суб'єктність особистості в цьому контексті визначається можливістю й здатністю вибору цінностей (загальнолюдських, національних, релігійних тощо), які становлять культурне ядро змісту освіти. Така ситуація тлумачиться як культурне середовище, яке сприяє оволодінню культурними смислами й цінностями, способами існування людини, в якому є діалог, творчість, схильність до досліджень, самовдосконалення та самоздійснення. Це означає переорієнтацію підготовки з предметно-змістового принципу навчання основ наук на усвідомлення цілісної гармонійної картини світу, й насамперед – світу культури, світу цінностей людини, на формування системного мислення, пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів, спрямованих на формування особистісної зрілості, розкриття й застосування аксіологічного потенціалу провідних навчальних дисциплін, практик та особливо – магістерських кваліфікаційних досліджень. Реалізація культурологічно-особистісної парадигми освіти створила можливість гармонійного поєднання природних, соціальних і культурних засад становлення і розвитку магістрів гуманітарної галузі. Феноменологічний та герменевтичний історико-педагогічні підходи надали можливість усвідомити, що філософська методологія компетентісного підходу поєднує окремі риси, притаманні екзистенціалізму, прагматизму, позитивізму, біхевіоризму, діалектичного матеріалізму, аксіології, проте це поєднання не еклектичне, воно характеризує цілісний комплекс філософських основ цього підходу в освіті, тому його сутність визначено як синкретико-синтетичну, де морально-етичні ідеї виховання загальнолюдських цінностей (доброти, чесності,

любіві, гуманізму, толерантності тощо) проявляються у двох вимірах – зовнішньому і внутрішньому; на загальнолюдських цінностях ґрунтуються загальнокультурна й полікультурна компетентності, що передбачають здатність толерантного ставлення до інших людей; вони належать до ключових компетентностей, які характеризують особистісний рівень компетентного магістра-гуманітарія, у котрого ціннісний компонент стає інваріантом у структурі компетентності та, поряд із мотивацією, системоутворювальним чинником професійної культури.

У міждисциплінарному контексті аксіологічний науковий підхід філософськи осмислює глибинні пріоритети освіти, які дозволять визначити те спільне, що є характерним для освітньої практики різних країн, народів, епох, цивілізацій. Центральна проблема, яку вирішує сучасна філософія освіти при розробці ціннісних (аксіологічних) основ цілепокладання, – це проблема людського виміру освітньої системи й освітньої діяльності як явища неологічного, морально-духовного (дослідники Г. Ващенко, Б. Бітінас, О. Вишневський, О. Сухомлинська та ін.). У сучасній освітній практиці ця тенденція формується як проблема гуманізації, завдання якої – пояснити, як і чому в системі освіти мають бути створені всі умови для формування вільної особистості магістра, розвитку його духовно-культурних потреб, духовно-розумових мотивацій і майбутніх практичних дій, що гармонійно ґрунтуються на особистісному самовизначенні та соціальному запиті на фахівця.

Для реалізації пропонованої моделі підготовки вагоме значення мало застосування контекстного наукового підходу – сукупності принципів, прийомів і процедур, спрямованих на систематичне виділення й опис контекстів основних гуманітарних явищ і процесів, що стало основою цілісного усвідомлення майбутнім магістром не лише обраної конкретної наукової теми, а й усієї спеціальності чи галузі знань загалом. Вагомими визначено цінності мультикультурної освіти з такими її домінантами, як: розвиток людини-громадянина; участь особистості в соціальному реформуванні, здатність здобувачів вищої освіти до критичного мислення на фоні зміни освітніх програм, мобільності, інтеграції в освітні стандарти і навчальні плани міжнародного значення. Завдяки зазначеному модель синергетично синтезувала освітні парадигми, теорії і концепції, інструментарій обраних груп наукових підходів у багатофункціональну структурно-технологічну схему підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі та відобразила зв'язки уявної дійсності реально (Винничук, 2023).

На кожному етапі підготовки використовували види організації роботи здобувачів вищої освіти: діяльність академічного типу; навчальна з елементами професійних задач; навчально-культурологічна; навчально-професійна; науково-дослідницька. Трансформація цих видів (від репродуктивних до творчих) становила сутність змістово-технологічного блоку моделі. Організаційно-діагностувальний блок моделі реалізували в різноманітних заходах моніторингу на кожному етапі її здійснення: діагностика успішності з навчальних дисциплін; перевірка готовності до науково-дослідницької роботи; контрольне тестування (поточне, семестрове, підсумкове, результувальне); експертна оцінка викладачів і самооцінка результатів діяльності й досвіду здобувачами вищої освіти.

Висновки. Отже, осмислення етико-аксіологічних засад соціокультурного феномену сучасного університету та здійснення відповідного методолого-теоретичного аналізу підготовки магістрів-гуманітаріїв у міжпредметному науковому дискурсі уможливило долучення технологічного інструментарію відомих сучасних освітніх парадигм (гуманітарної, культурно-особистісної, інтеграційної) до формування теоретичних, методологічних, ціннісних настанов, способів трансляції культури й соціалізації особистості як основи підготовки фахівців. Місією університету нині є триєдність навчання, наукових досліджень, розвитку особистості, проте аксіологічна визначеність сучасної університетської освіти у вимірах глобалізації та євроінтеграції суттєво трансформувалася, особливо на магістерському рівні освіти, який був і

залишається провідним. Постає завдання багатомодельності підготовки магістра з різними часовими рамками і співвідношеннями між додипломним і післядипломним рівнями; гостро актуальними стають загальноєвропейські ініціативи із забезпечення прозорості й логічної стрункості магістерських і докторських ступенів (з урахуванням їхньої відповідності бакалаврському рівневі) на засадах гуманістичної та культурологічно-особистісної парадигм. Компетентнісна підготовка майбутніх магістрів в університетах реалізується переважно комплексом інноваційних технологій контекстно зорієнтованої освіти, коли перевагу надають поєднанню актуальних для сучасної освіти методик, дидактичних засобів, форм і методів відповідно обраної галузі знань (спеціальності) на етико-аксіологічних засадах. Доведено, що тенденції інтернаціоналізації, інтенсифікації, поглиблення міжнародного співробітництва, побудови контекстно зорієнтованого середовища підготовки магістрів гуманітарної галузі в сучасних університетах на засадах інтеграційної освітньої парадигми сприяють потужному оновленню процесів викладання, досліджень та надання освітніх послуг; значущими в міжпредметному науковому дискурсі (філософії освіти, соціології, психології, педагогіці та науках про освіту, ін.) визначено цінності мультикультурності особистості здобувачів вищої освіти (розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін).

ЛІТЕРАТУРА

- Бобрицька, В. (2011). Аксіологічний дискурс ідеї університетської освіти у контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. В кн. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (с. 56-60). Київ: Київський ун-т імені Б. Грінченка.
- Винничук, Р. (2016). Аксіологічний потенціал інноваційних змін у вищій школі. В кн. *Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ч. 2: Освіта як простір творення прецедентів і зразків самовизначення, с. 37-40). Мелітополь.
- Винничук, Р. (2019). *Аксіологічний вимір професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі: методологія, теорія, практика*: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Винничук, Р. В. (2023). *Система професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах*. (Дис. д-ра пед. наук). Полтава.
- Винничук, Р., Кравченко, Л. (2019). Аксіологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці та практиці: історико-педагогічна ретроспектива. *Витоки педагогічної майстерності*, 23, 22-28. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/13709>
- Руденко, О., Руденко, З., Ревуцька, Н. (2015). Вітчизняні традиції університетської освіти та вимоги сьогодення у контексті європейських цінностей. *Витоки педагогічної майстерності*, 15, 275-279. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5356>
- Сагатовський, М. І. (1995). Цінності і їх роль у житті суспільства і людини. В кн. Г. А. Заїченко (Ред.), *Філософія*: підручник (с. 424-435). Київ: Вища школа.
- Сисоєва, С. О. (2006). *Основи педагогічної творчості*: підручник. Київ: Міленіум.
- Соловійова, Ю. О. (2004). Педагогічні умови формування аксіологічної культури майбутнього вчителя. В кн. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. (Вип. 22, с. 155-159). Слов'янськ: Слов'янський держ. пед. ун-т.
- Сухомлинська, О. В. (1997). Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми. *Педагогіка і психологія*, 1, 105-111.
- Ткачова, Н. О. (2004). *Історія розвитку цінностей в освіті*: монографія. Харків: Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

- Філіпенко, А. С. (2011). Теоретико-методологічні виміри університету. В кн. *Ідея університету: сучасний дискурс*: матеріали міжнар. народ. конф. (с. 19-21). Київ.
- Фурман, А. (2016). Концепція особистості в аксіологічній психології: контури сутнісної евристики. *Психологія і суспільство*, 4, 89-103.
- Черепанова, С. (2006). Філософія освіти XXI століття: пріоритет гуманітарних цінностей. В кн. *Цінності. Демократія. Освіта*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (с. 145-155). Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка; Школа освіти і Комунікацій ун-ту м. Йонгчопінг. Полтава; Йонгчопінг.

REFERENCES

- Bobrytska, V. (2011). Aksiolohichniy dyskurs idei universytetskoï osvity u konteksti protsesiv hlobalizatsii ta yevrointehratsii [Axiological discourse of the idea of university education in the context of processes of globalization and European integration]. In *Liudski tsinnosti i tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv [Human values and tolerance in the modern world: an intercontinental dialogue of intellectuals]*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 56-60). Kyiv: Kyivskiy un-t imeni V. Hrinchenka [in Ukrainian].
- Cherepanova, S. (2006). Filosofiia osvity XXI stolittia: priorytet humanitarnykh tsinnostei [Philosophy of education of the 21st century: the priority of humanitarian values]. In *Tsinnosti. Demokratii. Osvita [Values. Democracy. Education]*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 145-155). Poltav. derzh. ped. un-timeni V. H. Korolenka; Shkola osvity i Komunikatsii un-tu m. Yonhchopinh. Poltava; Yonhchopinh [in Ukrainian].
- Filipenko, A. S. (2011). Teoretyko-metodolohichni vymiry universytetu [Theoretical and methodological dimensions of the university]. In *Ideia universytetu: suchasnyi dyskurs [The idea of the university: a contemporary discourse]*: materialy mizhnar. narod. konf. (pp. 19-21). Kyiv [in Ukrainian].
- Furman, A. (2016). Kontseptsiiia osobystosti v aksiolohichnii psykholohii: kontury sutnisnoi evrystyky [The concept of personality in axiological psychology: contours of essential heuristics]. *Psykholojiia i suspilstvo [Pedagogy and psychology]*, 4, 89-103 [in Ukrainian].
- Rudenko, O., Rudenko, Z., & Revutska, N. (2015). Vitchyzniani tradytsii universytetskoï osvity ta vymohy sohodennia u konteksti yevropeiskykh tsinnostei [Domestic traditions of university education and present-day requirements in the context of European values]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 15, 275-279. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5356> [in Ukrainian].
- Sahatovskyi, M. I. (1995). Tsinnosti i yikh rol u zhytti suspilstva i liudyny [Values and their role in society and human life]. In H. A. Zaichenko (Ed.), *Filosofiia [Philosophy]*: pidruchnyk (pp. 424-435). Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
- Soloviova, Yu. O. (2004). Pedahohichni umovy formuvannia aksiolohichnoi kultury maibutnoho vchytelia [Pedagogical conditions for the formation of axiological culture of the future teacher]. In *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*: zb. nauk. pr. (Is. 22, pp. 155-159). Slov'iansk: Slov'ianskyi derzh. ped. un-t [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (1997). Tsinnosti u vykhovanni ditei ta molodi: stan rozroblennia problemy [Values in the upbringing of children and youth: the state of development of the problem]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 1, 105-111 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Basics of pedagogical creativity]*: pidruchnyk. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Tkachova, N. O. (2004). *Istoriia rozvytku tsinnostei v osviti [The history of the development of values in education]*: monohrafiia. Kharkiv: Vydavnychiy tsentr KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].

- Vynnychuk, R. (2016). Aksiologichnyi potentsial innovatsiinykh zmin u vyshchii shkoli [Axiological potential of innovative changes in higher education]. In *Liudyna v umovakh minlyvosti sotsiokulturnoho prostoru: dukhovno-praktychnyi vymir [Man in the conditions of variability of the socio-cultural space: spiritual and practical dimension]*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (P. 2: Osvita yak prostir tvorennia pretsedentiv i zrazkiv samovyznachennia, pp. 37-40). Melitopol [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. (2019). Aksiologichnyi vymir profesiinoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi: metodolohiia, teoriia, praktyka [Axiological dimension of professional training of masters in humanitarian field: methodology, theory, practice]: monohrafiia. Poltava: PNPV imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. V. (2023). *Systema profesiinoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi na aksiologichnykh zasadakh [The system of professional training of masters in the field of humanitarianism based on axiological principles]*. (D diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R., & Kravchenko, L. (2019). Aksiologichnyi pidkhid u vitchyzniani pedahohichnii nauzi ta praktytsi: istoryko-pedahohichna retrospektyva [Axiological approach in domestic pedagogical science and practice: historical and pedagogical retrospective]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 23, 22-28. Retrieved from <http://dspace.pnpv.edu.ua/handle/123456789/13709> [in Ukrainian].

ETHICAL AND AXIOLOGICAL ASPECT OF PROFESSIONAL TRAINING OF MASTERS IN THE HUMANITIES

Renata Vynnychuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Cultural Studies;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Cultural Studies,
Editor-in-Chief of the journal

«Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article investigates the topical scientific and empirical problem of professional training of masters in the humanities at Ukrainian universities based on cultural, personal, and integration paradigms with the use of methodological and technological tools of historical, pedagogical, and modern scientific approaches.

The models and factors of training masters in the humanities at universities throughout the entire period of existence of these institutions are generalized; the concept and contextual and professional model of the system of such training on axiological principles are presented. As a result of a gradual elucidation of the prerequisites and factors of the value dimension of humanitarian education of masters in different models of European universities for the period from the time of their emergence (the lower boundary of the study is the IX century) to the present (the beginning of the XXI century), the essence of the concept of «axisphere of future masters in the humanities» (a set of values of the personality of specialists that determine their activity in teaching and research) is clarified. Their attitude to the world and their self-knowledge in the chosen field and specialty is clarified using analytical and methodological tools of historical and pedagogical general scientific and special pedagogical approaches; the need to develop and implement in practice the educational and research activities of modern universities of the humanities is explained. The technological and methodological support of the proposed model is updated.

It is proved that the tendencies of internationalization, intensification, deepening of international cooperation, and building a context-oriented environment for training masters in

the humanities in modern universities based on an integrative educational paradigm contribute to a powerful renewal of teaching, research, and provision of educational services; the values of multiculturalism of the personality of higher education students are determined as significant in the interdisciplinary scientific discourse (philosophy of education, sociology, psychology, pedagogy and education sciences, etc.)

It is concluded that the main results of the study should be used for the further development of the system of professional training of masters in the humanities (historians, philosophers, religious studies, cultural studies, philology) on axiological principles in Ukrainian universities.

Keywords: *ethical and axiological foundations, masters in the humanities, training system, contextual and professional model of training, stages of development of master's training, historical models of the university.*

Надійшла до редакції 15.01.2024 р.